

AGNIESZKA HENEL

*Katedra Geobotaniki i Ochrony Przyrody,
Wydział Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego
40-032 Katowice, ul. Jagiellońska 28
e-mail: agahenel@interia.pl*

Nowe stanowiska purchawicy olbrzymiej *Langermannia gigantea* (Batsch: Pers.) Rostk. w województwie śląskim

Purchawica olbrzymia, przedstawiciel rzędu purchawkowców Lycoperdales i rodziny purchawkowatych Lycoperdaceae, jest jednym z grzybów wytwarzających największe owocniki na świecie (Gumińska 1961). Owocniki tego gatunku mają kształt kulisty lub owalny i osiągają imponujące rozmiary (przeciętna wielkość waha się w granicach 20–50 cm średnicy, ciężar może dochodzić do 20 kg). Spotykane są latem i jesienią w miejscach o żyznej próchnicznej glebie, głównie w zbiorowiskach nieleśnych na siedliskach lasów grądowych i łęgowych, w parkach, w ogrodach, na łąkach i pastwiskach, jak również na siedliskach synantropijnych (Lasota 1963, Friedrich 1977). Owocniki mogą wyrastać pojedynczo lub w grupach, tworząc często tzw. czaracie koła. Dojrzałe owocniki z biegiem czasu rozpadają się od szczytu kawałkami. Peridium (zewnątrzna warstwa owocnika zróżnicowana na dwie warstwy egzoperidium i endoperidium) w czasie wzrostu ma zabarwienie białawe, w trakcie dojrzewania zmienia barwę na żółtawo-szarą a egzoperidium łuszczy się dużymi płatkami (Lasota 1963).

Purchawica olbrzymia jest grzybem kosmopolitycznym, występującym w wielu rejonach Europy, Azji, Ameryki Północnej oraz w Afryce Południowej (Danielewicz, Maliński 1999). W

Polsce gatunek ten znany jest z ponad 100 stanowisk, z których większość zlokalizowana jest w zachodniej Polsce (Pomorze Zachodnie, Wielkopolska, Nizina Śląska), przy czym największe ich zagęszczenie znajduje się w centralnych rejonach Wielkopolski (Friedrich 1977, Danielewicz, Maliński 1999). Liczne stanowiska stwierdzono także w południowej Polsce (Wojewoda 2003 i cytowana tam literatura, Rozwałka, Stachowicz 2004, Wojewoda 2005).

Obszar województwa śląskiego jest słabo rozpoznany pod względem występowania tego interesującego gatunku. W literaturze podanych jest jedynie siedem stanowisk: Kuźnia Raciborska (Świejkowski 1956), wzgórze Babiak k. Katowic (Skirgiełło 1970), Mirów k. Częstochowy (Hereźniak i in. 1973), Lelów (Łuszczynski 1997), Fiołkowa Góra w Mikołowie Mokrym (Radołowicz-Nieradzik, Klęczek-Kasperczyk 2001), Racibórz-Brzeziny (Duda 2001) oraz Rybnik-Stodoły (Krotoski 2005). W granicach miasta Raciborza purchawica olbrzymia była obserwowana w kilku różnych miejscach, lecz bez podania dokładnej lokalizacji (Duda 2001). Z terenu Opolszczyzny znanych jest pięć stanowisk omawianego grzyba: Strzelce Opolskie (Orłowski 1959), Walidrogi, Raków (Leśniczak 1992), Stobrawa i Utrata (Nowak S., Nowak A. 2000). Prezentowane poniżej dane uzupełniają wiedzę o rozmieszczeniu tego gatunku o 14 kolejnych stanowisk:

Cisownica w gminie Goleszów [ATPOL DG 01]. W 1990 r. znaleziono jeden okaz na łące kośnej (T. Beczała).

Kamieniec w gminie Goleszów [ATPOL DG 01]. W latach 1997-1998 na łące kośnej stwierdzono 8 owocników (T. Beczała).

Góra Bucze w Górkach Wielkich w gminie Brenna [ATPOL DF 91]. W dniu 18.09.2003 r. znaleziono 1 stary owocnik w zadrzewieniu o charakterze lasu grądowego (A. Henel, T. Jonderko).

Rezerwat Wiślicka Skarpa w gminie Skoczów [ATPOL DF 91]. W 2003 r. znaleziono 1 owocnik (M. Fiedor, L. Bernacki, E. Chwastek, T. Beczała).

Ochaby w gminie Skoczów [ATPOL DF 91]. W dniu 12.09.2004 r. znaleziono 6 owocników rosnących w ogródku warzywnym (A. Henel, K. Henel).

Zawada Książęca w gminie Nędza, na wschód od miejscowości, w odległości ok. 100 m od północno-zachodniego krańca rezerwatu Łęczzok [ATPOL CF 57]. 29.08.2004 r. znaleziono 81 owocników, które rosły na powierzchni około 100 m², na nieużytku porośniętym roślinnością ruderalną, położonym pośród pól obsianych pszenicą. Owocniki o różnym stopniu dojrzałości i o różnej wielkości były rozmieszczone na skraju nieużytku wśród obumarłych pędów przytuli czepnej *Galium aparine* oraz w jego centralnej części między pędami trzciny pospolitej *Phragmites australis*, pokrzywy zwyczajnej *Urtica dioica*, bylicy pospolitej *Artemisia vulgaris* i wokół krzewów bzu czarnego *Sambucus nigra*. Wymiary największego owocnika wynosiły: 43×37cm (A. Henel, K. Henel).

Rybnik, w pobliżu Elektrowni Rybnik [ATPOL CF 59]. W 2003 r. znaleziono w lesie 1 owocnik purchawicy olbrzymiej o wadze 1,4 kg i dł. 27 cm (inf. z prasy lokalnej: tygodnik „Nowiny” z dn. 18.06.2003 r., notatka z fotografią, okaz błędnie oznaczony jako tęgoskór pospolity).

Katowice – Brynów [ATPOL DF 43]. W dniu 04.09.2006 r. stwierdzono 47 owocników w różnym wieku wzdłuż wykoszonego pasa trawnika o charakterze świeżej łąki pomiędzy nasypem linii tramwajowej a zadrzewieniem topoli *Populus* sp., dębu szypułkowego *Quercus robur* i brzozy zwisłej *Betula pendula*. Wymiary największych owocników wynosiły: 21×15 cm oraz 12×19 cm. W tym samym miejscu rosły też pojedyncze okazy czernidłaka kołpakowatego *Coprinus comatus* (K. Henel, K. Rośtańska, K. Skowrońska).

Katowice – Dąbrówka Mała [ATPOL DF 43]. W dniu 03.09.2004 r. znaleziono 3 okazałe owocniki przy osadniku oczyszczalni ścieków (A. Kopiec, M. Koćmańska, A. Nowicka, P. Król).

Świątochłowice [ATPOL DF 32]. W 2004 r. stwierdzono w Parku Jordanowskim kilkadziesiąt owocników w różnym wieku. Odnaleziono je w miejscu porośniętym brzozaami i topolami (J. Wojtczak, A. Ochmann).

Rezerwat Smoleń w gminie Pilica [ATPOL DF 27]. W dniach 11-13.09.2006 r. znaleziono w okolicach ruin zamku 20 owocników purchawicy olbrzymiej, spośród nich 10 było zniszczo-

nych przez ludzi. Rosły one w płacie żyznej buczyny sudeckiej *Dentario enneaphylli-Fagetum* (A. Miszta, J.B. Parusel).

Ołudza w gminie Szczekociny [ATPOL DF 18]. W latach 1992-1993 stwierdzono od kilkunastu do 50 owocników na łące kośnej (Z. Dylewska).

Żarki [ATPOL DF 05]. W dniu 30.07.2005 r. w ogrodzie przydomowym znaleziono 1 owocnik o wadze 1,3 kg (inf. z prasy: „Dziennik Zachodni” z dnia 03.08.2005 r., notatka z fotografią; okaz błędnie oznaczony jako pieczarka).

Kopiec w gminie Kłobuck [ATPOL DE 63]. W dniu 24.09.2006 r. stwierdzono 6 owocników na grobli stawów, 4 owocniki zostały zniszczone przez przejeżdżający traktor (P. Hermański).

Purchawica olbrzymia jest objęta ścisłą ochroną gatunkową (Rozporządzenie 2004). Na regionalnej Czerwonej Liście grzybów wielkoowocnikowych Górnego Śląska (Wojewoda 1999) ma status „nt” – gatunku niezagrożonego. Liczne niepublikowane obserwacje wskazują, iż na obszarze województwa śląskiego gatunek ten na większości stanowisk związany jest z siedliskami synantropijnymi.

SUMMARY

New stations of the giant puffball

Langermannia gigantea (Batsch: Pers.) Rostk.
in the Województwo Śląskie Province (S Poland)

The giant puffball is under the strict protection in Poland. It is known to appear on more than 100 localities, most of them are situated in the west part of the country. So far only seven localities of this species have been reported from the Województwo Śląskie Province. In 1990–2006 14 new stations of *Langermannia gigantea* were found within this region, mostly in seminatural or synanthropic habitats like hay-growing meadows, gardens and parks, in the following localities:

1. Cisownica village near Goleszów (DG 01 square of the ATPOL grid; 1 fruiting body in the hay-growing meadow).

2. Kamieniec village near Goleszów (DG 01; 8 fruiting bodies in the hay-growing meadow).
3. Bucze Mt. near Brenna village (DF 91; 1 fruiting body in deciduous forest).
4. The "Wiślicka Skarpa" nature reserve near Skoczów (DF 91; 1 fruiting body in the deciduous forest).
5. Ochaby village near Skoczów (DF 91; 6 fruiting bodies in vegetable garden).
6. Zawada Książęca village near Racibórz (CF 57; 81 fruiting bodies were noted there in a neglected area with ruderal vegetation within arable fields).
7. Rybnik (CF 59), 1 fruiting body weighing 1.4 kg was recorded in forest at the coal-fired power plant).
8. Brynów, the quarter of Katowice (DF 43; 47 fruiting bodies were recorded on the lawn along a tram line).
9. Dąbrowka Mała, the quarter of Katowice (DF 43; 3 fruiting bodies at sewage settlement tank).
10. Świętochłowice (DF 32; several dozen fruiting bodies were noted in the urban park).
11. The "Smoleń" nature reserve near Pilica (DF 27; 20 fruiting bodies were found in a beech forest).
12. Ołudza village near Szczekociny (DF 18; about 50 fruiting bodies were noted in the hay-growing meadow).
13. Żarki near Myszków (DF 05; 1 fruiting body was found in a garden).
14. Kopiec village near Kłobuck (DE 63; 6 fruiting bodies grew on a fishpond dyke).

PIŚMIENNICTWO

- Danielewicz W., Maliński T. 1999. *Materiały do znajomości rozmieszczenia purchawicy olbrzymiej* Langermannia gigantea (Batsch: Pers.) Rostk. w zachodniej Polsce. Bad. Fizjogr. Pol. Zach., Seria B 48: 239–248.
- Duda J. 2001. *Osobliwości przyrodnicze Raciborza*. Wyd. Towarzystwo Ziemi Raciborskiej. Racibórz.
- Friedrich S. 1977. Langermannia gigantea (Batsch ex Pers.) Rostk. na Pomorzu Szczecińskim. *Fragm. Flor. Geobot.* 23(1): 107–112.

- Gumińska B. 1961. *Purchawka olbrzymia – największy grzyb na świecie*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 17(5): 16–18.
- Hereźniak J., Krasowska H., Ławrynowicz M. 1973. *Flora przełomu Warty koło Częstochowy*. III Rocznik Muzeum w Częstochowie, Przyroda: 35–80.
- Krotoski T. 2005. *Chronione i rzadkie grzyby wielkoowocnikowe stwierdzone na Płaskowyżu Rybnickim w latach 2001-2004*. Scripta Rudensia 14: 67–69.
- Lasota J. 1963. *Największy grzyb i najpłodniejszy organizm*. Wszechświat 3: 70–73.
- Leśniczak A.B. 1992. *Opurchasewicy olbrzymiej Langermannia gigantea na Opolszczyźnie*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 48(3): 84–85.
- Łuszczynski J. 1997. *Interesting macromycetes found in the Kielce town*. Acta Mycol. 32(2): 207–228.
- Nowak S., Nowak A. 2000. *Nowe stanowiska purchasewicy olbrzymiej Langermannia gigantea w województwie opolskim*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 56(3): 96–98.
- Orłoś H. 1959. *Niech dojrzewa purchasewka olbrzym*. Przyr. Pol. 11:12.
- Radołowicz-Nieradzik A., Klęczek-Kasperczyk M. 2001. *Grzyby chronione występujące w okolicach Mikołowa*. Przyroda Górnego Śląska 25: 8–9.
- Rozporządzenie 2004. *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną*. Dz.U. nr 168, poz. 1765.
- Rozwałka R., Stachowicz J. 2004. *Nowe stanowisko purchasewicy olbrzymiej Langermannia gigantea w południowo-wschodniej Polsce*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 60(5): 95–97.
- Skirgiełło A. 1970. *Materiały do poznania rozmieszczenia geograficznego grzybów wyższych w Europie 3*. Acta Mycol. 6(1): 101–123.
- Świejkowski L. 1956. *Ochrona roślin w Polsce*. Wyd. Poziom, Łódź.
- Wojewoda W. 1999. *Czerwona Lista Grzybów Wielkowocnikowych Górnego Śląska*. W: Parusel. J.B. (red.). Raporty Opinie, 3: 8–51. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Katowice.
- Wojewoda W. 2003. *Checklist of Polish larger Basidiomycetes. Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski*. Biodiversity of Poland, Vol. 7. Inst. Botaniki PAN, Kraków.

Wojewoda W. 2005. *Grzyby Krzemionek Podgórskich*. W: Szczepańska M., Pilecka E. (red.). *Geologiczno-przyrodnicze rozpoznanie terenów pogórnich Krzemionek Podgórskich dla potrzeb ochrony ich wartości naukowo-dydaktycznych i ekologicznych*. Wyd. Inst. Gosp. Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Kraków: 75–87, 127–130.